

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 5 Sayı: 1 Nisan 2022

ss. 83-106

Makalenin Geliş
Tarihi
27/02/2022

Makalenin
Kabul Tarihi
17/04/2022

Yayın Tarihi
30/04/2022

İDRİS-İ BİTLİSİ'NİN FARŞÇA KIYÂFETNÂMESİ

Çetin KASKA*

ÖZET

Kişilerin dış görünüşlerine, fizikî yapılarına ve organlarına bakarak karakterleri ve ahlakî durumları hakkında çıkarımlarda bulunan eserlere kıyâfetnâme denilmektedir. Zâhirden bätını anlamaya çalışan bu ilme “kıyâfet ilmi” ve bu ilimle uğraşan kişiye kâıf veya kıyâfetşinâs adı verilmektedir. Kıyâfetnâmeler büyük ölçüde ideal insan tipini yansıttığı için insan kişiliği ile beden yapısı çok eskiden itibaren ilgi odağı olmuş ve bu konu hakkında çeşitli gözlem ve araştırmalar yapılmıştır. İnsan vücudunun ruhu kaplayan bir elbise olduğu düşünöldüğü için, insanın kulak, göz, el, ayak, saç ve diğer organlarına bakılarak ahlakı ve karakteri hakkında hükümler verilmiştir. Özellikle İslamiyet'ten sonra doğu toplumlarında “kıyâfet ilmi” hakkında geniş çalışmalar yapılmış, Arapça, Farsça ve Türkçe birçok manzum ve mensur eser kaleme alınmıştır. Kıyâfet ilmi devlet yönetimlerinde uygulanmış ve yöneticiler bu ilme ilgi göstermiştir.

Bu makalede İdris-i Bitlisi'nin Akkoyunlu Sultan Yaküb'a ithaf ettiği İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde (nr. FY 267) yer alan 213 beyitten müteşekkil Farsça manzum kıyâfetnâmesi ele alınmış ve eserin Farsça metniyle beraber Türkçe tercümesi istifadeye sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıyâfetnâme, İdris-i Bitlisi, Farsça Kıyâfetnâme, Manzum Kıyâfetnâme, Farsça El yazma.

* Araş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü.
cetinkaska@hotmail.com ORCID ID: 0000-0002-1168-5522

THE PERSIAN QİYAFATNAME OF IDRİS BİTLİSİ

ABSTRACT

The works that make inferences about the characters and moral conditions of people by looking at their appearance, physical structures and organs are called qiyafatname. This science, which tries to understand what is evident from the sight, is called the science of qiyafat and the person who deals with this science is called kayif or qiyafatsinas. Since qiyafatnames reflect the ideal human type to a large extent, human personality and body structure have been the center of attention since ancient times and various observations and studies have been made on this subject. Since the human body is thought to be a dress that covers the soul, judgments have been made about the morality and character of a person by looking at the ear, eye, hand, foot, hair and other organs. Especially after Islam, extensive studies have been carried out on the science of qiyafat in eastern societies, and many verses and prose works have been written in Arabic, Persian and Turkish. The science of qiyafat was applied in state administrations and administrators showed interest in this science. In this article, the Persian verse qiyafatname of 213 couplets in the Istanbul University Rare Works Library (nr. FY 267) dedicated to Akkoyunlu Sultan Yakûb by İdris-i Bitlisi is discussed and the Turkish translation of the work together with its Persian text is presented.

Keywords: Qiyafatname, Idris Bitlisi, Persian Qiyafatname, Poetic Qiyafatname, Persian Manuscript.

GİRİŞ

Bir kimsenin dış görünüşüne bakarak karakterini tanımayı konu edinen kıyâfetnâme, doğu edebiyatlarında istifade edilen en önemli edebî türlerden biridir. Kıyâfe(t) Arapça kavf kökünden türemiş ve “Birisinin ardınca olmak, takip etmek, iz sürüp gitmek” anlamlarına gelmektedir (Mengi 2002: 513). Bu kelime daha sonra Türkçede galat olarak elbise, kılık, dış görünüş, sûret, şekil ve zâhir gibi manalarda kullanılmıştır (Canım 2010: 102). Bu kelime büyük ihtimalle Farsçadan Türkçeye geçmiştir. Kıyâfetin terim anlamıysa kişilerin fizikî görüşlerinden ruhsal yapılarına ulaşmak demektir (Akkuş 2006: 128). Bunun için de kişilerin ahlak, mizaç ve karakter yapılarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bir kimsenin göz, kaş, kulak, ten rengi, saç, burun, ayak, el, ten, ses gibi uzuvlarına ve dış görünüşüne nazar edip o kimsenin karakter ve ahlak yapısı hakkında hükümler ortaya koyan ilme “kıyâfet ilmi” denilmiştir (Pala 1998: 243). Kıyâfet ilminde en önemli unsur zahirden bâtını tespit ve

tahmindir. Kıyâfet ilmi ile ilgilenen kişiye kâyif veya kıyâfetşinâs denilmektedir (Çavuşoğlu 2004: 9-15). Manzum ve mensur olarak doğu edebiyatlarında yazılmış olan kıyâfetnâmeler, daha çok mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır

Kıyâfet ilmi genel olarak *Kıyâfetü'l-İsr* ve *Kıyâfetü'l-Beşer* olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır. *Kıyâfetü'l-İsr*, insanların veya hayvanların ayak izlerinden hareketle onlara göre hüküm veren bilim dalıdır. *Kıyâfetü'l-Beşer*, insanın fiziksel özelliklerine nazar ederek ahlakını, nesebini ve karakterini tesbit etmekle uğraşır. Bu bilim Arapçada *Kıyâfetü'l-İnsâniyye* veya *Kıyâfetü'l-Ebdân* adlarıyla da yâd edilmiştir (Canım 2010: 102). Kıyâfet ilmine yakın diğer bilim dalları şunlardır: *İlm-i İrâfe*: Gizli ya da açık birtakım delillerden yola çıkarak bazı olayların nasıl sonuçlanacağını bildiren bilim dalıdır. *İlm-i Sîmâ*: İnsanın yüzüne bakıp ahlakını anlama ilmidir. *İlm-i Hutût*: İnsanın alın çizgilerine bakıp, ömrü ve refah düzeyi hakkında tahminde bulunma ilmidir. *İlm-i Kef*: İnsanın avuç içine bakıp, geleceğine dair hükümler çıkarma ilmidir. *İlm-i İhtilâç*: İnsan vücudundaki seğirmelerden hareketle yorumlarda bulunma ilmidir. *İlm-i İyâfe*: Kuşların uçuşlarında hükümler çıkarma ilmidir. *İlm-i Riyâfe*: Yer altındaki suları arayıp bulma ilmidir. *İlm-i İsr*: Birtakım tecrübe, hafıza ve görüş kuvvetiyle netice alabilen bir ilimdir (Mengi 2002: 513; Direkçi ve Duyar 2017: 17). Kıyâfetnâmeler sadece insanı tanıma sanatı uğruna yazılan eserler değil, nefis muhasebesi gibi bir işleve de sahiptir.

Arap âlim ve edipler kıyâfet yerine daha çok iz sürmek ve birisinin arkasından gitmek anlamına gelen firâset kelimesini kullanmıştır. İslâm âleminde kıyâfet hakkındaki ilk eseri İmâm Şâfiî kaleme almıştır, ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır (Akkuş 2006: 129). Şâfiî'den sonra El-Kindî adıyla meşhur olan Yaküb b. İshak, *Risâletün'fi'l-Firâse* adlı Arapça bir eser yazmıştır. Ayrıca Yuhanna İbnü'l-Bıtrik (*Kitâbü's-Siyâse fi Tedbiri'r-Riyâse*), İbni Sina, Ebû Sehl Mesihî, Ebû Kâsım Abdülkerim b. Havazin Kuşeyrî (*Etvâr-ı Selâtini'l-Müslimîn*), Fahreddin-i Râzî (*Kitâbü'l-Firâset*), Muhyiddin Arabî (*et-Tedbirat-u İlahiyye*), Ebû Abdullah b. Muhammed b. Ebû Talib Ensârî-i Dımışkî (*Kitâbü'l-Âdâb ve's-Siyâse*) gibi kimseler Arapça kıyâfetnâmeler kaleme almıştır. Fars edebiyatında da kıyâfetnâmeler rağbet görmüştür. Kemâleddin Abdürrezzak-i Kâşânî, Derviş Abdurrahmân-i Mirek (*Tuhfetü'l-Fakir*), Seyyid Hemedânî (*Zâhîretü'l-Mülûk*), Hüseyin Vâiz-i Kâşifi (*Ahlâk-i Muhsinî*) gibi kimseler kıyâfetnâme yazmıştır (Çavuşoğlu 2004: 39-41). Farsça şiir söyleyenler daha çok Ebû İsa Muhammed b. İsa-i Tirmizî'nin *Şemâli'l-Nebeviyye ve'l-Hisâlü'l-Mustafeviyye* adlı Arapça eserini şerh ve tercüme etmiştir. Sâsânî hükümdarı

Nüşirevân bilginlerin hazırladığı kıyâfetnâmelere göre ülkesini yönetmiştir (Dânişnâme 1381: 508). Kıyâfet ilmi Fars edebiyatında Kıyâfeşinâsi ve Şemâilnivîsi gibi adlarla da anılmıştır.

Türk edebiyatında da bu konuda yazılan eserlere kıyâfetnâme adı verilmiştir. Ayrıca *Vesiletü'l-İrfan*, *Zübdetü'l-İrfan*, *Fenn-i Kıyâfet* gibi özel adlarla anılan kitaplar da yazılmıştır. Türkler siyaset alanında, esir alım-satımında ve saraya adam alırken kıyâfet ilminden istifade etmiştir. Ayrıca kıyâfet ilminin insanın ruh ve beden yapısı ile ilgilenen bölümlerini ön plana çıkarmışlardır (Çavuşoğlu 2004: 42-44; Akkuş 2006: 129-130). Türk edebiyatında Bedri Dilşâd b. Muhammed Oruç (*Murâdnâme*), Sarıca Kemal (*Selatinnâme*), Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdi (*Kıyâfetnâme*), Firdevsî-i Rûmî (*Firâsetnâme*), İlyas b. İsa-yı Saruhanî (*Kıyâfetnâme*), Abdülmecid b. Şeyh Nasuh (*Kıyâfetnâme*), Mustafa b. Evrenos (*Kıyâfetnâme*), Nesimî (*Kıyâfetü'l-Firâse*), Niğdeli Visâli (*Vesiletü'l-İrfân*), Lokman b. Hüseyin (*Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilî'l-Osmâniyye*), Ömer Fani Efendi (*Kıyâfetnâme*), Erzurumlu İbrahim Hakkı (*Kıyâfetnâme*) gibi kimseler kıyâfetnâme kaleme almıştır (Canım 2010: 105-106).

İdrîs-i Bitlisî Hakkında Muhtasar Bilgi

Mevlânâ, Hakîmüddin ve Kemâlüddin lakaplarıyla yâd edilmiştir. Bitlis asıllı olması hasebiyle Bitlisî nisbesiyle anılmıştır. Türkçe, Arapça ve Farsça kaleme aldığı eserlerinde İdrîs mahlasını kullanmıştır (Değirmençay, 2013: 376). Bitlis'in soylu ailelerinden olup Mevlânâ Şeyh Hüsameddin Ali-i Bitlisî'nin oğludur. Âlim ve faziletli biri olan Hüsameddin, Seyyid Muhammed Nurbahş'ın halifesi ve Şeyh Ammar b. Yâsir-i Bitlisî'nin müritlerindedir ve Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın (ö.1478) hizmetinde bulunmuş, 900/1495'te Tebriz'de vefat etmiştir (Başaran, 2006:10-39). Kaynaklarda İdrîs'in Bitlis, Diyarbakır ve Rey'e bağlı Sûlikân nahiyesinde 856-861/1452-1457 yılları arasında doğduğu rivayet edilmiştir. İdrîs'in çocukluk ve gençliğinde nerede ve kimden ilim tahsil ettiği belli değildir. İdrîs, tasavvuf ve hadis ilmini çocukken babasından ders almış, Bitlis, Diyarbakır ve Tebriz'de ilmî çalışmalar yapmıştır. Uzun Hasan'ın vefatından sonra Akkoyunlu Devleti hükümdarı Sultan Yakûb'un (ö. 1490) sarayında münşilik yapmış ve bu devletin yıkılmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde Osmanlı sarayında görev yapmış ve 926/1520'de İstanbul'da vefat etmiştir. Aklî ve dinî ilimlerle birlikte Arapça ve Farsça dillerini bilen İdrîs, ömrünün son yıllarını İstanbul'da ilmî çalışmalar yaparak geçirmiştir (Serdar 2008: 13-63/ 301-373; Bayraktar, 2006: 11-28/55-83). İdrîs, Türkçe, Farsça ve Arapça çok sayıda eser kaleme almıştır. Eserleri: *Heşt*

Behişt. Selim Şâhnâme. Kanûn-i Şahinşâhî. Risâle-i Bahâriyye. Risâle-i Hazâniyye. Mir'atü'l-Cemâl. Mir'atü'l-Uşşak. İhyâ'u'l-Hayavân. Hakku'l-Mübîn. Tercüme ve Tefsir-i Hadîs-i Erbaîn. Tercüme ve Nazm-i Hadîs-i Erbaîn. Münâzaratü's-Savm ve'l-İyd. Kasâ'id ve Münşe'ât ve Mürâselât. Münâzara-i 'İşk bâ Akl. Mecmua-i Münşeât. Dîvân-i Necmüddîn Mesûd ve Dîvân-i Kâzî Safiyüddîn İsa, Risâle fî't-Tâ'ûn ve Cevâzi'l-Firar Anhu, Risâle fî'n-Nefs, Şerhu Esrâri's-Savm min Şerhi Esrâri'l-İbâdîn, Hadis-i Çihil Tercümesi, Haşiye alâ Tefsir-i Beyzâvî (Kırlangıç, 2001: 15-21).

İdrîs'in Kıyâfetnâmesinin Nüshası

İdrîs'in kıyâfetnâmesinin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eserin demirbaş numarası FY 267, hattı talik, ebadı 245x135-135x58, satır sayısı 15, varak 9, istinsah tarihi büyük ihtimalle hicri onuncu yüzyıl, kâğıdı âhârlı renkli, cildi deri turuncu renkli, serlevha tezhipli, cedveller altın renkli, unvanlar kırmızı renklidir. Nüsha tamir görmüş, bazı varaklar yanlış numaralandırılmış ve yanlış yerlere yapıştırılmıştır (Sübhânî ve Aksu 1374: 131).

Nüshanın Başı:

افتتاح کار و آغاز مقال * بایدش زینت ز حمد ذوالجلال

Nüshanın Sonu:

ورد ادريس از پی صبح و شام * شد دعای شاه گردون احتشام

İdrîs'in Kıyâfetnâmesi

İdrîs, *Risâle-i Hazâniyye* ve *Risâle-i Bahâriyye* adlı eserleri gibi Farsça kıyâfetnâmesini de on yıl boyunca hizmet ettiği Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakûb'a ithaf etmiştir. İdrîs bu üç eseri de büyük ihtimalle adı geçen hükümdarın himayesi altındayken kaleme almıştır. Kıyâfetnâmede mahlasını ve Sultan Yakûb'un adını yâd eden İdrîs muhtemelen bu eserini Sultan Yakûb'un saltanatının ilk yıllarında yazmıştır:

ورد ادريس از پی صبح و شام * شد دعای شاه گردون احتشام

İdrîs'in sabahtan akşama kadarki işi haşmetli alem şahı için dua etmektir.

سایه لطف الهی بر جهان * منبع لطف و سخا یعقوب خان

Dünyada Allah'ın lütuf gölgesi, lütfun ve cömertliğin kaynağı Yakûb Han'dır.

İdrîs'in kıyâfetnâmesi şu bölümlerden oluşmaktadır: Mukaddime (11 beyit), Kıyâfet İlminin Fazileti (24 beyit), Kıyâfet İlminin Evliya, Enbiya ve Hükemânın İlmi Olmasının Beyanı (20 beyit), Kıyâfet İlminde Genel Kaide (13 beyit), Kıyâfet İlminde Baş ve Bedendeki Kıllar (11 beyit), Kıyâfet İlminde Yüz (5

beyit), Kıyâfet İlminde Alın (6 beyit), Kıyâfet İlminde Kaş (8 beyit), Kıyâfet İlminde Göz (35 beyit), Kıyâfet İlminde Burun (5 beyit), Kıyâfet İlminde Ağız (2 beyit), Kıyâfet İlminde Dudak (4 beyit), Kıyâfet İlminde Diş (3 beyit), Kıyâfet İlminde Çene (3 beyit), Kıyâfet İlminde Sakal (5 beyit), Kıyâfet İlminde Surat (6 beyit), Kıyâfet İlminde Şakak (1 beyit), Kıyâfet İlminde Kulak (2 beyit), beyit), Kıyâfet İlminde Çehre (2 beyit), Kıyâfet İlminde Boy (3 beyit), Kıyâfet İlminde Ses (8 beyit), Kıyâfet İlminde Ten (3 beyit), Kıyâfet İlminde Gülme (4 beyit), Kıyâfet İlminde Boyun (3 beyit), Kıyâfet ilminde Göğüs (2 beyit), Kıyâfet İlminde Karın (3 beyit), Kıyâfet İlminde Sırt (2 beyit), Kıyâfet İlminde Omuz (4 beyit), Kıyâfet İlminde El (4 beyit), Kıyâfet İlminde Parmak (3 beyit), Kıyâfet İlminde Avuç (8 beyit).

İdrîs klasik dönem şairleri gibi kıyâfetnâmesine hamdele ve salvele ile başlamış, Hz. Âdem ve insanın kusursuz yaratılışından bahsetmiş ve Hz. Peygamber'e salât ü selâm getirmiştir. Daha sonra kıyâfet ilminin sultanlar ve herkes için gerekli olduğunu, kıyâfet ilminin vahiy, keşif ve sezgi yoluyla malum olduğunu, Hz. Peygamber'in kıyâfet ilminde yol gösterici olduğunu belirtmiş ve adı geçen kıyâfetnâmeyi meşakkat çekerek manzum olarak beyan ettiğini, birçoklarının *Bâznâme* ve *Feresnâme*¹ yazdığını, ancak kendisinin insanı şerefli bilmesinden dolayı onlardan ayrılarak *İnsânnâme* yazdığını söylemiştir. İdrîs kıyâfet ilminin peygamberlerden evliya topluluğuna geçtiğine, bu ilmin önderinin İmâm Şâfiî olduğuna, Ehl-i beytin hepsinin bu ilimle uğraştığına, Eflatun'un bu ilme saygı gösterip itibar ettiğine, birçok hekim ve önderin bu ilim hakkında hükümler naklettiğine, saltanat tahtının revaç kazanana kadar sultanların bu ilme ihtiyaç duyduğuna, zamanın sultanı Sultan Yaküb'un bu ilme rağbet etmesinden dolayı kendisinin buna ilgi gösterdiğine değinmiştir.

İdrîs, kıyâfetnâmesini kolay ezberlenmesi için manzum yazdığına ve Sultan Yaküb adına tertip ettiğine değinmiş, Sultan Yaküb'un faziletli, ihsan sahibi, ahlaklı, Peygamber sıfatlı, Allah'ın lütuf gölgesi, cömertlik madeni, ferasetli, akıllı ve himmetli olduğunu belirtmiştir. İdrîs, Sultan Yaküb'u övmek için söylediği her şeyin eksik olduğunu, onu övmek, methetmek ve tarif etmek için söylenecek şeyin kâfi olmadığını ifade etmiş ve kusuru nedeniyle ondan af dilemiştir. Sonra sözü kısa kesip Sultan Yaküb'un yıllarca adalet tahtında cihan sahibi olarak kalmasını istemiştir. İdrîs ilk önce kıyâfet ilmi bilginin bir bedeninin bütün uzuvlarına dikkatli bakması, ihtiyatlı davranması, yüz ve başta

¹ Bâznâme: Avcı kuşların yetiştirilmesi, hastalıkları ve bunların tedavi usullerinden bahseden eserlere verilen genel ad. Feresnâme: Atlar üzerine yazılmış eserlere verilen genel ad.

bulunan uzuvlara dikkat etmesi, iyi ve kötü delilleri toplaması ve bunları akıl süzgecinden geçirmesi gerektiğini ifade etmiş, daha sonra, ortaya çıkan neticede iyi hasletler ağır basıyorsa bilginin vereceği hükmün müspet olması gerektiğine değinmiştir.

İdris, kişinin uzuvlarındaki hasletler fazlaysa, hayırların şerre galip geldiğini, uzuvlardaki iyi ve kötü hasletler eşitse hükmün akıl sahibinin nazarında açık seçik olduğunu, bütün organlar gönle hitap ediyorsa, bu konuda iyilikle hükmetmenin müspet netice vereceğini beyan etmiştir. İdris bir insanın bedenindeki bütün organların onun ahlakına ve mizacına delil olduğuna işaret etmiş, kıyâfet ilminin peygamberlerin, evliyaların ve hükümdarların ilmi olduğunu belirtmiştir. Eserin sonunda Sultan Yakûb'un lütfunun elinden tutması halinde *İlm-i Kef* yani insanın avuç içine bakıp, geleceğine dair hükümler çıkarma konusunda bir eser tertip edeceğini söylemiştir. Bu eser üzerinde daha önce sadece Vural Genç "An Unknown Epistle of İdris-i Bidlisi: Risâla dar 'İlm-i Qiyâfat" adlı İngilizce bir değerlendirme yazısı yazmış, eserin Farsça metnini yazmadan Türkçe tercümesini yapmıştır (2018: 391 – 418). Genç'in değerlendirmeyi İngilizce yazması nedeniyle günümüzde İdris'in böyle bir eserin varlığı çoğu araştırmacı tarafından bilinmemektedir. Eserin Farsça metninin yazılmamış olması ve eserde bazı ufak tercüme hatalarının da bulunması eksiklik teşkil etmiştir. Bu sebepler nedeniyle tarafımızca eserin nazım şekli, tekniği ve üslubu hakkında bilgi verilmesi, Farsça metninin yazılması, tekrar Türkçe tercümesinin yapılması ve eser hakkında daha detaylı bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

İdris'in Farsça Kıyâfetnâmesi ve Türkçe Tercümesi

İdris'in Farsça kıyâfetnâmesi Mevlânâ, *Mesnevî*'sinin vezni olan fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün yazılmıştır. Bu vezin Farsça yazılan mesnevilerde çokça kullanılmıştır. Aruz veznini başarıyla kullanan İdris'in eserinde kafiye ve redif aksaklıkları bulunmamaktadır. Eser akıcı ve sade bir dille, orijinal bir üslupla ifade edilmiştir. 31 bölüm ve 213 beyitten oluşan İdris'in Farsça kıyâfetnâmesi ve Türkçe tercümesi:

[1]ب] بسم الله الرحمن الرحيم

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

افتتاح کار و آغاز مقال * بایدش زینت ز حمد ذوالجلال

Her işin ve her sözün başı, azamet ve celal sahibi Allah'ın övgüsüyle süslenmeli.

آن حکیمی کرد بس استار غیب * کرد ظاهر لعبتی خالی ز عیب

O, bilgeliğiyle gayp perdelerinin arkasından kusuru olmayan bir sevgili çıkardı.

معنی اش پر نور و صورت رشک خور * یعنی آدم آفرید او بی قصور

İçini nurla dolu; dışını, güneşi gıpta ettirecek (biçimde yarattı). Yani kusursuz insanı yarattı.

آفرید آدم به بهتر خلقتی * داد از حسن و جمالش خلعتی

O, Âdem'i en iyi ahlak üzere yarattı, kendi cemel ve hüsnünden bir hil'at verdi.

در تن او در دمیده در دمی * از نفخت فیه من روحی دمی

Onu bir lahzada biçimlendirip ona mübarek ve kutlu ruhundan üfledi.²

شد ز بحر قدرتش در فرید * یعنی از یک قطره آدم آفرید

Âdem, O'nun kudret denizinden benzersiz bir inci oldu, çünkü onu bir katreden yarattı.

خلق کرد انسان بسان صورتش * آیتی شد از کمال قدرتش

İnsanı kendi sūreti gibi yarattı ve insan O'nun kemâli kudretinden bir delil oldu.

عین انسان را ز اعیان داده زین * چشم عالم را شده انسان عین

İnsanı yaratılmışların en muteberi kıldı ve bu sebepten insan kainat âleminin gözü oldu.

حسن تقویمش ندارد چون غمی * احسن صورت ازان شد آدمی

O'nun güzelliğinde bir kusur olmadığından insanoğlu en güzel şekilde O'ndan hâsil oldu.

پس درود بی کران بادا روان * هر دم از ما بر رسول انس و جان

Bizden her zaman sonsuz selam olsun insanlar ve cinler taifesinin Peygamberi'ne.

بعد از آن بر آل و اصحابش تمام * هر زمان از ما هدایای سلام

O'ndan sonra O'nun bütün aile ve arkadaşlarına her zaman bizden selam olsun.

[2] در فضیلت علم قیافت

Kıyâfet İlminin Fazileti

اختلاط آدمی با یکدیگر * در جهان ناچار باشد سرسبز

Dünyanın her yerinde insanların birbiriyle münasebeti zorunludur.

زانکه هر یک حاجتی دارد جدا * گردد آن حاجت ازان دیگر روا

Çünkü her birinin ihtiyacı farklıdır ve bu ihtiyacı bir diğerinden karşılamaktadır.

همچنانچه شاه را در ضبط جاه * هست لابد جمعی خیل و سپاه

Nitekim bir şah makam ve mevkisini elde tutmak için mutlaka askerlere ve atlara ihtiyaç duyar.

ضبط ملک و دین او دارد وقوف * هم بر اهل دانش و علم و وقوف

O, mülk ve dini elde etme noktasında hem basiret sahibi olmalı hem de ilim ve bilgi ehlinden haberdar olmalıdır.

تا دگر اسباب یابد رواج * شد باسباب صنایع احتیاج

Farklı ihtiyaçlar revaç bulduğunda (ön plana çıktığında), teknik ihtiyaçlara gereksinim (de) ortaya çıkar.

پس روا کردن ز هر یک حاجتی * هست لازم لاجرم پی حاجتی

² Sâd, 38/72.

O halde her bir ihtiyacı gidermek için şüphesiz bir delil gereklidir.

گر تو خواهی حاجتی از بد گهر * چون روا گردد سویی خونین جگر

Ciğerinin kanla dolmasını tercih etmen (mecazen arzunun yerine gelmemesi), kötü huylulardan bir talepte bulunmandan evladır.

ور مهم شد از نکو رو حاصلت * کی شود آزرده از خویش دلت

Eğer her daim arzun, iyilerce karşılırsa, gönlün nasıl incinir?

قابل هر کار نبود هر کسی * قابلان هستند هم بی شک بسی

Şüphesiz birçok ehil kimse bulunmasına rağmen herkes her işin ehli değildir.

تفرقه کردن میان این گروه * گر بود شه را فرّ آید در شکوه

Eğer şahta görkemli bir kudret olursa/varsın, bu iki güruhu birbirinden ayırabilir.

علم این باشد ضرورت شاه را * بلکه اصحاب جلال و جاه را

Sadece şahın değil, celal ve makam sahiplerinin de bu ilmi bilmesi gerekir.

هر بزرگی کو بود آدم شناس * هست بر جمله ضرور او را سپاس

İnsan sarrafi olan her bir bilgenin çabasını herkes takdir etmeli.

لیک حاصل می شود این معرفت * در سه صنف آدمی از سه جهت

Ancak bu bilgi üç yönden ve üç sınıf insan için mümkün görünmektedir.

یا بوحی از حق بگردد منکشف * شد بدین رتبه پیمبر متصف

Ya Allah'tan gelen vahiy ile bu mümkün olur ve kişi bu rütbe ile peygamber olma sıfatına erişir.

[2/ب] یا بکشف اولیا یابد حصول * از حکیمان ولی باشد قبول

Ya evliyânın keşfiyle hasıl olur ve (böylece) hikmet sahibi kimseler veli kabul edilir.

یا شود معلوم از حدس تمام * گر قیافت و آن بیابد انتظام

Ya da görünüş ve intizama nazar edilerek, tamamen sezgi yoluyla mâlûm olur.

آن دو رتبت چون بسی عالی بود * هست افزون زانکه او قالی بود

İlk iki mertebe (olan evliya ve enbiya) çok ulvi olduğundan, onlar hakkında her ne söylense azdır.

آنچه از حدس دارد احتمال * گردد از علم قیافت بر کمال

Sezgi yoluyla elde edilende ihtimal vardır ve bu da kıyâfet ilmi vasıtasıyla kemale erişir.

آنچنانچه مصطفی فرموده است * در قیافت ره به ما نموده است

Hız. Mustafa'nın buyurduğu ve kıyâfet ilminde bize yol gösterdiği gibi,

کز نکو رویان طلب کاری کند * جمله حاجتهای خود را ای عبید

Ey abid, bütün ihtiyaçlarını iyi yüzlülerden talep et.

قسم علمی را به نظم آورده ام * تا بنظم آورده ام خون خورده ام

İlmî olan bu kısmı nazım olarak beyan ettim, ancak bunu yapana kadar çok zorluk çektim.

باز نامه یا فرس نامه بسی * بهر شاهان نظم کرده هر کسی

Birçokları şahlar için birçok manzum Bâznâme veya Feresnâme yazmıştır.

لیک انسان نامه و نظمى چنین * کس نکرده پیش ازین دارم یقین

Ancak benden önce hiç kimse bizzat sahip olduğum böyle manzum bir İnsânnâme yazmamıştı.

چون بود انسان شریف ای ذو فنون * علمش از حیوان شناسی شد فزون

Ey (hüner ve) fen sahibi, insan şerefli olduğundan ilmi, hayvan tanıma ilminden daha ziyadedir.

در بیان آنکه قیافت علم انبیا و اولیا و حکماست

Kıyâfet (İlminin) Evliya, Enbiya ve Hükemânın İlmi Olmasının Beyanı

هست این علم شریف از انبیا * منتقل گشته به جمع اولیا

Bu şerefli ilim peygamberlerden evliyâ topluluğuna intikal etmiştir.

در قیافت شافعی بوده امام * اهل بیت این علم ورزیده تمام

Kıyâfet (ilminde) önder olan kimse İmâm Şâfî'ymiş. Ehl-i beytin hepsi bu ilim ile uğraşmıştır.

همچو افلاطون حکیمان بی شمار * کرده اند این علم را بس اعتبار

Eflatun gibi birçok hekim bu ilme değer verip, itibar etmiştir.

حکمای بس غریب از هر کدام * هست منقول از حکیم و هم امام

Ne kadar hekim ve önder varsa bu konuda birçok acayip hüküm nakletmiştir.

[3] تا سریر سلطنت یابد رواج * هست شاهان را بدین علم احتیاج

Saltanat tahtı revaç kazanınca şahlar bu ilme ihtiyaç duymuştur.

بود راغب چون که سلطان زمان * بر چنین علمی که کرد از من گمان

Zamanın sultanı (Sultan Yakûb) bu ilme rağbet edince, benden bir ilgi uyandı.

کرده ام من بنظمش رو برو * تا شود آسان ره حفظش برو

Ezberlenmesi kolay olsun diye bu ilmi manzum olarak yan yana dizdim.

این رساله چون بنظم آمد تمام * خواستم از نام شه یابد نظام

Bu risale manzum olarak yazılıp, tamamlanınca şahın adıyla nizam bulmasını istedim.

آنکه خلقتش همچو خلقتش کاملست * فضل و احسانش جهان را شاملست

Şahın mizacı ahlakı gibi kâmilidir, fazilet ve ihsanı dünyayı kaplamıştır.

نور چشم دودمان سلطنت * مصطفی اخلاق پیغمبر صفت

Şah saltanat hanedanının gözünün nurudur. Mustafa ahlaklı ve Peygamber sıfatlıdır.

سایه لطف الهی بر جهان * منبع لطف و سخا یعقوب خان

Dünyada Allah'ın lütuf gölgesi, lütfun ve cömertliğin kaynağı Yakûb Han'dır.

در فراست رشک عقل اولست * در صفا از صبح آخر اکمل است

Kıyâfet (ilminde) akl-ı evveli kıskandırır, safâ noktasında sadık/gerçek sabahtan daha ekemeldir.

در کیاست او بذهن مستقیم * می دهد تعلیم عقل صد حکیم

O düzgün/doğru/salim ferasetiyle yüz hekîme akıl dersi verebilecek bir zihne sahiptir.

در ذکا از عقل سبقت برده است * پیش ذهن صافش آب افسرده است

Zekasıyla akli bile geride bıraktı ve (akıl) saf zihni karşısında dondu kaldı.

آنچه فردا ز کس آید در وجود * از فراست خواهد امروزش نمود

Yarın bir kimsenin yapacağı şeyi sahip olduğu ferasetiyle bugün gösterebilir.

کوکب عدلش ز نیکو اختری * صبح دولت را چو مهر خاوری

Onun adalet yıldızı kutlu fallıdır ve onun talih sabahı doğunun güneşi gibidir.

بر عطای شاه دریا قابل است * پیش کف جود او زان سایل است

Şah'ın himmetine deniz ihtiyaç duyar ve onun cömertlik elinin önünde dilencilik yapar.

هر چه گویم نیست در خور و نتاش * عذر تقصیرم بخواهد هم عطاش

Ne söylesem de onu layığıyla ve tam manasıyla tarif edemem, kusurum nedeniyle beni bağışlamasını istiyorum.

چونکه استقصا نشاید در ثنا * اختصار اولی نماید بر دعا

Onu övmek ve methetmek için ne söylesek kâfi değil, bu sebeple sözü kısa kesip onun için dua edelim.

[3\ب] سالها بادا چنین صاحب قران * بر سریر عدل دارای جهان

Bu ulu hükümdar yıllarca adalet tahtında cihan sahibi olarak var olsun.

قاعده کلیه در معرفت قیافت

Kıyâfet İlminde Genel Kaide

می کنم بهرت بیان یک قاعده * کاندر اینجا لازم است این فایده

Senin için bir kaideyi beyan edeceğim, çünkü burada bilinmesi faydalıdır.

مرد قایف را بود لازم دو چیز * تا قیافت دان شود و اهل تمیز

Kâıyf kimse kıyâfet ilmi bilgini ve ilim ehli olabilmek için iki şeye muhtaçtır.

باید اول در تمام عضوها * احتیاطی نیک در هر یک جدا

İlk önce bedenın uzuvlarının tamamına dikatlice ayrı ayrı iyice bakıp ihtiyatlı davranmalıdır.

خاصه اعضایی که از گردن برست * آنچه در رخسار موجود و سرست

Özellikle boynun yukarısında yer alan yüz ve baş uzuvlarına dikkat etmelidir.

بعد از آن باید دلیل از نیک و بد * جمع کردن در حریم عقل خود

Ondan sonra iyi ve kötü delilleri toplamalı ve bunları akıl süzgecinden geçirmelidir.

گر دلیل نیکوی باشد زیاد * جانب نیکش دارد ازو یاد

Eğer (kişide) iyi deliller fazlaysa ve ondan iyilikle bahsediliyorsa,

حکم قایف بر نکویی واجب است * خیرها زانرو که بر شر غالبست

Kâıyfın hükmünün müspet olması lazımdır, çünkü hayırlar şerlerden daha üstündür.

ور دلیل زشتی آمد بیشتر * دانکه خیر او بود مغلوب شر

Eğer (kişide) kötü hasletler fazlaysa, onun hayrının şerre mağlup olduğunu bil.

ور مساوی شد دلایل ظاهرست * حکم آن بر مرد عاقل باهرست

Eğer aşikâr deliler (iyi ve kötü hasletler) eşitse, bu konudaki hüküm akıl sahibinin nazarında açık seçiktir.

شرط دیگر در طریق قایفی * بشنو از من گر تو مرد واقفی

Eğer uyanık bir adam isen, benden kâıyflık yolunda başka bir kaide daha dinle.

هیات مجموع اعضا را تمام * در نظر کردن بیاید التزام

Uzuvların tamamının görünüşüne nazar etmek zorunludur.

هیات مجموع اگر شد دلفریب * حکم نیکی گر کنی باشی مصیب

Eğer bütün görünüş gönüle hitap ediyorsa, iyilikle hükmedersen, doğru sözlü olursun.

حکم عکسش از فراست روشنست * این چه حاجت خود باظهار منست

Aksi yönde hüküm vermen hem akla terstir hem de yaptığım açıklamalara aykırıdır.

[4\آ] در قیافت سر و موی اعضا

Kıyâfet (İlminde) Baş ve Bedendeki Kıllar

جمله اعضا و جوارح ز آدمی * هست بر خلقی دلیل و مردمی

Bir insanın bedenindeki bütün organlar onun ahlakına ve mizacına delildir.

پس دلیل هر یک از قول حکیم * بشنو از داری تو ذهن مستقیم

O halde her biri bir hekîmin sözü olan birçok delile doğrudan doğruya kulak ver.

کاسه سر چون کلان باشد یقین * هست عالی همت آن مرد متین

Kuşkusuz kafatası büyük olursa, o metin adamın himmeti yüksektir.

سر بزرگان را خرد وافی بود * خرد سر را دان تو عاری از خرد

Kafatası büyük olanları sen himmet sahibi ve metin olduğunu kesinlikle bil.

چون پس سر شد بلند از دور او * قوت حفظ است آنکس را نکو

Başının arkası yanlardan daha dik olan kimse kuvvetli bir hafızaya sahiptir.

بر کثافت در قیافت شد دلیل * گله بسیار موی بی ریب و قیل

Kıyâfet (İlminde) yumak yumak saçta sahip olmak, şüphesiz kirliliğin delilidir.

هست سالم آنکه او آدم سرست * اعتدال موی بر سر بهترست

Sağlıklı olan insan müteber ve başında yeterli saç bulunan kimsedir.

گردن و شانہ چو پر مو شد بدان * هست بر حمق و شجاعت آن نشان

Kimin boynunda ve omzunda çok kıl varsa, bu onun şecaatine ve yiğitliğine delildir.

در بدن موی چون یابی کمی * حکم کن بر لطف طبع آدمی

Kimin bedeninde az kıl varsa, onun nazik ve lütuflukar olduğuna hükmet.

آنکه باشد موی بسیار تن به پشت * مایل شهوت بود خویش درست

Kimin sırtında çok kıl varsa, bu onun şehvete çok meyili olduğuna işarettir.

وانکه بسیارست مویش بر شکم * نفس او دارد سلامت شر کم

Kimin karnında çok kıl varsa, onun nefsi selamet ve esenliktedir.

در قیافت رخسار

Kıyâfet (İlminde) Yüz

رنگ چهره چون بود سرخ و سفید * ز اعتدال خلق او باشد نوید

Kimin yüzünün rengi kırmızı ve beyazsa, o mutedil bir mizaca sahiptir.

سرخ چهره مرد باشد پر حیا * رنگ رخسارش چو باشد با صفا

Kırmızı çehreli kimse hayâ sahibidir ve yüzünün rengi samimiyet dağıttır.

[4\ب] رنگ رخ چون زرد باشد بی مرض * صاحبش باشد خبیث و پر عرض

Kimin yüzü hastalanmadan sararmışsa, bu, sahibinin kötü ve pis olduğuna delildir.

چون سیه زردست رخسار کسی * خلق بد در ذات او باشد بسی

Bir kimsenin yüzü siyah veya sarıysa, bu onun zatının kötü mizaçlı olduğuna işarettir.

مرد اسمر رنگ می باشد دهن بین * در قیافت حکمها باشد یقین

Esmer renkli adamın anlayışlı olduğu kıyâfet ilmindeki hükümlerce sabittir.

در قیافت پیشانی

Kıyâfet (İlminde) Alın

هر کسی کو تنگ پیشانی بود * در کمال بخل و نادانی بود

Her kimin alnı küçükse, o kimse son derece cimri ve cahildir.

عظم پیشانی دلیل کاهلیست * در قیافت هم نشان جاهلی است

Büyük alnı tembelliğin göstergesidir ve kıyâfet (ilminde) de cahilliğin nişanesidir.

اعتدال جبهه گر یابی بدان * انس و الفت باشدش با مردمان

İtidalli alnı bulursan, onun insanlarla iyi iletişim kurduğunu görürsün.

چین که باشد در میان ابروان * بر غمینی و غضب باشد نشان

Kimin kaşlarının ortasında buruşukluk varsa, bu onun kederli ve öfkeli olduğuna işarettir.

چین پیشانی دلیل زیرکیست * از شقیقه چون ازین یک تا یکی است

Şakaklardan tek tek aşağı inen alındaki kırınlar kurnazlığın göstergesidir.

چون به پیشانی بود رگها عیان * لاف زن شخصی بود مردی چنان

Kimin alnındaki damarlar açıkça görünüyorsa, bu onun çokça konuştuğuna işarettir.

در قیافت ابرو

Kıyâfet (İlminde) Kaş

ابروی پیوسته لیکن معتدل * هست بر الفت دلیل ای اهل دل

Ey gönül ehli, sık ancak mutedil kaşlar dostluk ve ahbablığın delilidir.

تا شقیقه چون بود ابرو دراز * از تکبرهای او کن احتراز

Kimin kaşları şakaklarına kadar uzunsa, onun kibriden çokça sakın.

ابروان را چون میان باشد گشاد * هست شخص آنچنان پیوسته شاد

Kimin kaşlarının arası çok açıksa, bu o şahsın sürekli mutlu olduğuna işarettir.

چون بود باریکی ابرو ولی * زان طرف کش هست بینی در یلی

Kimin ince bir kaş varsa, bu onun savaşı bir özelliğe sahip olduğuna delildir.

[5\آ] فتنه انگیزست شخص آنچنان * همخصومت باشدش با مردمان

Böyle bir şahıs fitneye sebep olur, insanlarla kavga eder ve çekişmeye neden olur.

در قیافت نکته دیگر بدان * ابروی باریک از بهجت نشان

Kıyâfet (ilmine) dair başka bir nükte daha bil, ince kaş mutluluğun nişanesidir.

چون بیابی معتدل ابرو دگر * در درازی و سطبری و قصر

Kimin kaşının uzunluğu, kalınlığı ve kısalığı yerli yerindeyse,

معتدل باشد همه اخلاق او * قبض و بسط و خلق او باشد نکو

Onun bast ve kabz hali ile huyları itidalli ve ahlakı tamamen mutedildir.

در قیافت چشم

Kıyâfet (İlminde) Göz

هست رنگ چشمها بر چار قسم * در قیافت هر یکی دارند اسم

Gözlerin rengi dört kısma ayrılır, kıyâfet ilminde her birinin bir adı vardır.

نوع اول نام آن شهلا بود * بعد از آن سودا و پس شعلا بود

İlkinin adı şehlâdır. İkincisinin adı sevdâ ve üçüncüsünün adıysa şa'lâdır.

هست زرقا قسم چارم از حساب * شرح هر یک بشنو و نیکو بیاب

Dördüncüsünün adı zerakâ olarak bilinmektedir. Şimdi her birisinin şerhini işit ve iyilik bul.

چشم شهلا بهترین چشمهاست * در قیافت بر نکو خلقی گواست

Şehlâ göz, gözlerin en iyisidir. Kıyâfet (ilminde) iyi yaratılışın alametidir.

چشم سودا لیک از شهلا فروست * اعتدالش در سیاهی بس نکوست

Sevdâ göz, şehlâ gözden aşağı olmasına rağmen siyahlık noktasında mutedil olmasıyla meşhurdur.

لیک سودایی بود طبع کسی * کش سودا چشمها باشد بسی

Bir kimsenin mizacında sevdâ varsa, onun gözlerinin siyahlığı daha fazladır.

آنکه دارد دیده ها بس کی بود * در قیافت هست بی شرم و حسود

Gözleri koyu siyah olan kimse, kıyâfet (ilminde) utanmaz ve hayasız olarak bilinir.

چشم ازرق چون بزردی مایل است * خلقهای بد در آن کس کامل است

Kimin mavi gözü sarıya tebdil ederse, o kimsede bütün kötü huylar vardır.

هر که چون فیروزه چشمش ارزقست * در فراست او شریر مطلقست

Kimin renkli gözü mavisiyse, kıyâfet (ilminde) o kimse kötülük edenlerin en şerlisidir.

خاصه گرد مردمک چون نقطه است * صاحب آن بدترین خلق خداست

Özellikle gözbebeğinin yuvarlaklığı nokta gibi olan kimse, Allah'ın en kötü kuludur.

[5] چشم شعلا هم ز زرقا بهترست * بلکه از سودا مفرط بر سرست

Şa'lâ göz, zerakâ gözden daha iyidir, ancak belki sevdâ göz bu ikisinden daha üstündür.

چشم کوچک در قیافت بی گمان * بر سبکساری دلیلیست ای جوان

Ey genç, küçük göz kıyâfet (ilminde) şüphesiz umursamazlığın göstergesidir.

صاحب چشم کلان کاهل بود * شغل او از کاهلی عاطل بود

İri gözlere sahip kimse tembeldir ve işi de tembellikten atıl hale gelir.

چشمهای معتدل ای هوشیار * بر سبک روحی دلیلیست و وقار

Ey akıllı kimse, mutedil gözler mutluluğa ve ağırbaşlılığa delildir.

هرکرا چشم فرورفته بود * مکر و حيله ورزد و دارد حسد

Her kimin gözü çökmüşse, o hile, aldatma ve haset peşindedir.

چشم برجسته ز روی آدمی * هست آن خالی ز شرم و مردی

Bir insanın yüzünde çıkık olan göz, onun hayasızlığının ve namertliğinin alametidir.

چشم سرخ آتشی هم زین قبیل * بر دلیری و شر انگیزی دلیل

Kimin gözü ateş gibi kırmızıysa, bu onun yiğitliğine ve savaşçılığına delildir.

چشم را بر هم زدن لیکن شتاب * شد دلیل مکر در اعلی نصاب

Gözlerini hızlıca açıp kapatan kimse hilekârlıkta mahirdir!

دیر دیر از چشمها بر هم زند * کند فهمی شیوه آنکس بود

Bir kimse gözlerini geç açıp kapatıyorsa bu onun kıt anlayışlı olduğunu gösterir.

چشمها بر هم زدن با اعتدال * هست بر فهم و خرد این شیوه دال

Gözlerini ölçülü bir şekilde açıp kapatan kimse anlayışlı ve bilgi sahibidir.

چشم هر کس کو به هنگام نظر * همچو طفلان بنگرد حال بصر

Kimin bakışı çocukları gibi ise bu onun uyanık olduğuna delildir.

خنده و شادی بود ظاهر درو * و آن دلیل طول عمر و خلق او

Mutluluk ve sevinç kimde zahir olarak görünüyorsa, bu onun uzun ömürlü ve iyi tabiatlı olacağını gösterir.

چون بگرد مردم چشم کسی * نقطها باشد ز هر رنگی بسی

Kimin gözbebeğinin etrafında her renkten birçok nokta varsa,

خاصه ارزق چشم را می کن حذر * زانکه دارد چون حسد صد لونه شر

Özellikle gözü de maviyse ondan sakın, çünkü onda yüz çeşit kiskançlık ve şer vardır.

دیده چون گاو گر بینی بدان * در حماقت طور او باشد عیان

Eğer iri gözlü birini görürsen, sahibinin ahmak olduğunu açıkça bil.

[6\آ] مردم چشمی که باشد زرد رنگ * خوی او می دان تو قتالی و جنگ

Gözbebeği sarı olan kimsenin huy ve tabiatını (daima) sen yiğit ve savaşçı bil.

مردم دیده چو برجسته بود * هم بیاض چشم بنشسته بود

Kimin gözbebeği kabarıkça ve göz akı da oturmuşsa,

بر حماقت آن دلیل ظاهرست * وین سخن قول حکیم ماهرست

Onun ahmaklığı noktasında delil zahirdir ve bu söz mahir bir hekîmin sözüdür.

چشم کوچک کان بود برجسته باز * هم ز جهل و شهوتش کن احتراز

Küçük ve çıkık göze sahip olan kimsenin cehalet ve şehvetinden sakın.

چشم کوچک را چو مژگان زود زود * در زدن بر یکدگر سرعت نمود

Eğer göz ufaksa ve kirpikler de çok çabuk birbirine vuruyorsa,

از صفات ناپسند آمد نشان * در قیافت شد یقینی این بیان

Kıyâfet (ilminde) bu, kişinin açıkça beğenilmeyen sıfatlara sahip olduğunun nişânesidir.

چون بود مژگان شکسته بی مرض * صاحبش کذاب دان و پر غرض

Kimin kirpiği hastalık olmadan kırılmışsa, sen onu yalancı ve çıkarıcı bil.

چشم احوال بر لجاج آمد نشان * چشم اعور در قیافت شوم دان

Kıyâfet (ilminde) şaşî göz inatçılığın göstergesidir ve tek gözlülükse uğursuzluktur.

گر همه اعضا به حسن خود بود* لیک چشمش در قیافت بد بود

Kıyâfet (İlminde) bir kimsenin bütün organları yerli yerinde olmasına rağmen gözü kötüyse,

چشم را باشد دلالت بیشتر* سود نبود حسن اعضایی دگر

Göz çok şeye işaret ettiği için, diğer organların güzel olmasının manası kalmaz.

در قیافت بینی

Kıyâfet (İlminde) Burun

چون بود بینی بلند اندام او* در غیوری صاحبش باشد نکو

Kimin uzun burnu varsa, bu sahibinin gayretli olduğuna işarettir.

هر کرا باشد بن بینی دراز* از سبکساری او کن احتراز

Her kimin burnunun altı uzun ise, onun umursamazlığından çekin.

پهنی بینی دلیل شهوتست* خاصه سوراخش چو بس باوسعتست

Özellikle burun deliği çok geniş olan burun, şehvetin nişânesidir.

چون بود سوراخ بینی متسع* از غضب اصلا نگردد منقطع

Kimin burun deliği genişse, o kimse eziyet etmekten asla geri durmaz.

[6]ب] گر در این اوصاف بینی اعتدال* نیست حسن باطنش را اختلال

Eğer bu vasıflara sahip itidalli bir burun varsa, kişinin iç güzelliğine bir halel gelmez.

در قیافت دهن

Kıyâfet (İlminde) Ağız

شد فراخی دهن بی شک نشان* از دلیری و شجاعت ای جوان

Ey genç, büyük ağız şüphesiz yiğitlik ve cesaretin nişânesidir.

چونکه بینی تنگی اندر دهان* هست از ترسندگی بی شک نشان

Küçük ağızlı birini görürsen, şüphesiz ki bu onun korkak olduğunun nişânesidir.

در قیافت لب

Kıyâfet (İlminde) Dudak

لب چو باریکست و رنگش سرخ فام* لطف طبع صاحبش باشد مدام

Kimin dudağı ince ve kırmızı ise, bu onun daima tatlı mizaçlı olduğuna işarettir.

هر کرا باشد سطبری در لیش* غلظت طبیعی بود در صاحبش

Her kimin dudakları kalınsa, şüphesiz bu, sahibinin zorba tabiatlı olduğuna işarettir.

چونکه لبها هست بی رنگ و سفید* اجتناب ارید خلقی آنکس کند

Kimin dudakları renksiz ve beyaz ise, elinden geldiğince o kimsenin huysuzluğundan sakın.

خردی دندانها اندر دهان* هست بر ضعف بدن بیشک نشان

Kimin ağızında küçük dişler var ise, bu şüphesiz ki o kimsenin bedenindeki zaafın göstergesidir.

در قیافت دندان

Kıyâfet (İlminde) Diş

چون بود دندان بزرگ و هم دراز* از شر انگیزی او کن احتراز

Kimin dişleri büyük ve uzunsa, o kimsenin şerrinden ve belasından sakın.

گر بود دندانها را اعتدال* کذب در اقوال او باشد محال

Kimin dişleri yerli yerindeyse, onun sözlerinde yalanın bulunması muhâldir.

هست ناهمواری دندان دلیل * آنکه باشد صاحبش مرد بخیل

Kimin dişleri eğri büğrüyse, bu sahibinin cimri olduğunun göstergesidir.

در قیافت زرخ

Kıyâfet (İlminde) Çene

گر زرخ باریک باشد از بدن* هست بی عقلی نشان از مرد و زن

Kimin çenesi bedenine göre inceyse, kadın veya erkek fark etmez, bu onun akılsızlığının göstergesidir.

[7] گر زرخ دارد بزرگی بی گمان* پر تکبر دان تو شخص انچنان

Kimin çenesi büyükse, şüphesiz ki sen o şahsı çok kibirli bil.

در زرخ آن را که یابی اعتدال* عقل و دانش باشد او را بر کمال

Kimin çenesi yerli yerindeyse, onun akıl ve bilgisi kemale ermiştir.

در قیافت محاسن

Kıyâfet (İlminde) Sakal

گرد اگر باشد محاسن مرد را* بر وقار او دلیلت و نکا

Bir adamın sakalı yuvarlak ise, bu onun vakarlı ve zeki olduğunun göstergesidir.

هر محاسن کو بود بسیار مو* لطف طبع از صاحبش اصلا محو

Kimin sakalı çok gür ise, onun sahibinden asla lütuf bekleme.

در محاسن بدتر از اشقر مدان* زانکه بر اخلاق بد باشد نشان

Sakallar içinde en kötüsü kızıl olanıdır, çünkü bu alamet, kötü ahlakın nişanesidir.

موی میگون در محاسن بهترست* صاحب آن پر حیا و کم ترست

Mey renkli sakal en iyisidir, çünkü bu, sahibinin iffetli olduğunu gösterir.

هر محاسن کان سیاه و جغد پوست* صاحبش را جمله اخلاقی نکوست

Kimin sakalı siyah ve kıvrık ise, sahibi tamamen güzel ahlaka sahiptir.

در قیافت رخسار

Kıyâfet (İlminde) Surat

آنکه را پر گوشت شد رخسار او* هست اهمالی یقین در کار او

Kimin suratu çok tombul ise, kesinlikle onun işinde bir ihmalkarlık vardır.

هر کرا لاغر بود اندام رو* اهتمام کارها دارد نکو

Kimin suratu zayıf ise, bu onun işlerinde çok çabaladığına işarettir.

باز رخسار بزرگ آمد دلیل* در قیافت بر کثافت ای جمیل

Ey güzel, kimin suratu büyük ise, kıyâfet (ilminde) bu onun ahlaksızlığına delildir.

روی گرد آمد دلیل جهل باز* همچنین بی شرمی از روی دراز

Kimin suratu yuvarlak ise bu onun cahiliğinin alametidir ve kimin suratu uzun ise bu onun hayâsızlığına işarettir.

روی بس کوچک بود هم زین قبیل* برد نارت هم سبکساری دلیل

Kimin suratu çok küçük ise bu onun umursamaz, kararsız ve aceleci olduğuna işarettir.

چون درین اوصاف یابی اعتدال * هست بر خلق نکو آن چهره دال

Eğer mutedil vasıflara sahip bir surat bulursan, onun güzel bir ahlaka sahip olduğunu bil.

[7\ب] در قیافت صدغ

Kıyâfet (İlminde) Şakak

چون شقیقه با دو رخ برجسته است * در درشتی و غضب پیوسته است

Kimin şakağı iki yanağıyla birlikte çıkık ise, bu onun sürekli öfkeli ve kaba olduğuna delildir.

در قیافت گوش

Kıyâfet (İlminde) Kulak

در بزرگی گوش دارد امتیاز * زانکه باشد دال بر عمر دراز

Kulağı büyük olanın bir ayrıcalığı vardır, o da uzun bir ömre sahip olmaktır.

گوش کوچک بر خسارست گشته دال * هم نشان حفظ باشد اعتدال

Küçük kulak hem hasislik göstergesidir hem de itidallin nişanesidir.

در قیافت محیا

Kıyâfet (İlminde) Çehre

صورتی کوهست مانند خجل * آنچنان کس زود گردد منفعل

Utangaç bir yüze sahip olan kimseden herkes çabucak utanır.

صورت خندان و رخسار گشاد * میمنت دارد چو شد پیوسته شاد

Kimin gülen suratu ve geniş yüzü var ise, o daima mutlu ve sevinçlidir.

در قیافت قد

Kıyâfet (İlminde) Boy

طول قامت میمنت دارد ولی * از ملامت ذات او نبود خلی

Uzun boy kutluluktur, ancak sahibi kınamadan müstağnî değildir.

شد میانه قد دلیل اعتدال * در تمام اخلاق و اوصاف کمال

Uygun bir boya sahip olmak ılımlılığa, güzel ahlaka ve kemâlâta işarettir.

فنته باشد شیوه مرد قصیر * هم عداوت ورز باشد هم شریر

Kısa boylu kimsenin mizacında kin var, ayrıca kendisi hem fitneci hem de şerlidir.

در قیافت آواز

Kıyâfet (İlminde) Ses

هست آواز سطر بس بلند * بر شجاعت هم دلیل ای هوشمند

Kimin sesi çok yüksek ve kalın ise, ey akıllı kimse, bu onun yiğitliğine delildir.

آنکه را آواز باریکست و نرم * باشدش شرمندگی و شیوه شرم

Kimin sesi ince ve yumuşak ise, bu onun utangaç ve iffetli bir mizaca sahip olduğuna işarettir.

[8\آ] چون بود با اعتدال آواز و صاف * دان به خلق نیک دارد اتصاف

Kimin sesi mutedil ve saf ise, onun iyi huylu olduğunu bil.

گر بود باغیه آواز کسی * خود پسندی هست در ذاتش بسی

Kimin sesi serkeş ise, bu onun kendi zatını çok beğendiğine işarettir.

در سخن گفتن بلندی و شتاب * دان زند خلقی یقین بسان و اضطراب

Kim sesli ve hızlı konuşuyor ise, kesinlikle onun kötü huylu olduğunu bil.

چون نفس باشد دراز ای هوشمند * همت آنکس یقین باشد بلند

Ey akıllı, kimin kuvvetli nefesi var ise, o kimsenin himmetinin üstün olduğunu bil.

گر نفس کوتاه شد بشنو ز من * ضعف باطن دارد آنکس در بدن

Kimin nefesi zayıf ise, onun bedeninin derûnunda zaaf bulunduğunu benden işit.

مرد تنگ آواز دارد ابلهی * تجربه کن گر نداری آگهی

Eğer bilgin yoksa, boğuk sesli adamın ebleh olduğunu tecrübe et.

در قیافت تن

Kıyâfet (İlminde) Ten

نرمی اندام تن باشد نشان * از ذکا و فهم شخص آنچنان

Yumuşak ten bir kimsenin zeki ve bilgili olduğuna işarettir.

گوشت بر اندام اگر باشد کثیف * غلظت طبعش بود فهمش ضعیف

Kimin vücudunda fazladan et var ise, bu onun kaba ve kıt anlayışlı olduğuna işarettir.

خنده بسیار باشد بی گزاف * در همه شغلی نشان اختلاف

Kim anlamsızca çok gülüyor ise, bu onun her işinde ihtilaf bulunduğuna işarettir.

در قیافت خنده

Kıyâfet (İlminde) Gülme

قهقهه در خنده وانگاہی بلند * دان ز بی شرمی دلیل ای هوشمند

Ey bilgin, kim gülerken yüksek sesle kahkaha atıyor ise, bu onun hayâsız olduğuna işarettir.

هست در خنده تبسم بس نکو * هم نشان از حیا و آب رو

Gülmede tebessüm en iyisidir, bu hem hayâ hem de ifettin göstergesidir.

سرعت اندر کارها و در سخن * شد دلیل مهم ای دانای فن

Ey bilgin kimse, işlerde ve sözde acele hareket etmek, kişinin o işte tecrübeli olduğuna dair en önemli delildir.

عکس این باشد دلیل فهم بد * هم بود او را قصوری در خرد

Bunun tam aksi kişinin kötü bir idrake sahip olduğuna ve de zekasında bir kusur bulunduğuna işarettir.

[8] در قیافت گردن

Kıyâfet (İlminde) Boyun

آنکه را کوتاه باشد گردنش * بر حذر از مکر و حيله کردنش

Kimin boynu kısa ise, onun yapacağı hile ve düzenbazlıktan kaçın.

گردنی کوهست باریک و دراز * باید از فریاد و حمقش احتراز

Kimin boynu ince ve uzun ise, onun ahmaklık ve aptallığından sakınmalısın.

هست گردن را سطبری هم نشان * از عضو بینی و حماقت ای جوان

Ey genç, kalın boyun kişinin ahmak ve cahil olduğunun göstergesidir.

در قیافت سینه

Kıyâfet (İlminde) Göğüs

در فراخی سینه مانند شیر * صاحبش باشد یقین مرد دلیر

Kimin göğsü genişlikte aslan gibi ise, sahibinin yiğit olduğu kesindir.

سینه کوچک ضعیف آمد نشان * اعتدال اولی بود نیک بدان

Küçük göğüs zayıflığın alametidir ve itidalli göğüse sahip olmayı da iyi bil.

در قیافت شکم

Kıyâfet (İlminde) Karın

در شکم گر کوچکی بینی بدان * زیرکی دارد یقین شخص چنان

Eğer karını küçük birini görürsen, onun kesinlikle zeki olduğunu bil.

گر شکم دارد بزرگی ای جمیل * بر تعدد در نکاحش دان دلیل

Ey güzel (insan,) eğer birinin karını büyük ise, bunu onun çok eşi olduğuna delil bil.

پهلوی کش هست باریک استخوان * هست از ضعف تن آنکس نشان

Kimin göğüs kafesi kemikleri ince ise, bu onun zayıf bir vücuda sahip olduğuna işarettir.

در قیافت پشت

Kıyâfet (İlminde) Sırt

پشت پهن و قوت تن با سمند * باشدش همراه کبر ناپسند

Geniş bir sırt, beden kuvvetiyle doğru orantılıdır, ayrıca bu, çirkin kibrin de habercisidir.

قوز پشتی دان نشان خلق بد * لیک قوزی نه که از پیری بود

Kamburluk ihtiyarlıktan kaynaklanmıyor ise, onu kötü ahlakın nişanesi bil.

در قیافت کتف

Kıyâfet (İlminde) Omuz

چون کتف باشد خمیده بیگمان * هست بر فکر و فطن شخصی چنان

Kimin omzu düşük ise, kesinlikle bu onun fikir ehli ve zeki olduğuna işarettir.

[9] گر کتف باریک باشد از کسی * خفتی در عقل او باشد بسی

Eğer bir kimsenin omzu ince ise, bu onun aklının çok çalışmadığına işarettir.

در کتف پهنی چو باشد بی خلاف * دارد آنکس با حماقت اتصاف

Kimin omzu geniş ise o kimse kesinlikle ahmak olarak bilinmektedir.

در کتف باشد بحد اعتدال * در نکویی خلق او دارد کمال

Kimin omzu tam ölçülü ise, bu onun son derece iyi ahlaklı olduğuna işarettir.

در قیافت دست

Kıyâfet (İlminde) El

گر درازست یا تراو ساق دست * دانکه هم کبر و سخاوت هر دو هست

Bilekten dirseğe kadar olan uzvu uzun olan kimseyi hem cömert hem de kibirli bil.

کوتهی در ساقها باشد نشان * از شرانگیزی و فتنه ای جوان

Ey genç, bilekten dirseğe kadar olan uzvu kısa olanların bozguncu ve fitneci olduğunu bil.

اعتدال ساق در طول و قصر * از سخا و هم شجاعت دان اثر

Uzunluk ve kısalık noktasında ölçülü olan bilek, cömertlik ve yiğitliğin nişânesidir.

هرکرا بینی تو انگشتان دراز * باشدش در نیز فهمی امتیاز

Uzun parmaklı kimi görürsen, onun keskin bir zekaya sahip olduğunu bil.

در قیافت انگشت

Kıyâfet (İlminde) Parmak

هست انگشتان کوتاه ضد این * در قیافت حکمها باشد یقین

Parmaklar anlatılanın tersine kısa ise, kıyâfet (ilminde) bu şüphesiz tam tersi bir hükümü ifade eder.

ناخن انگشت چون یابی سفید * می دهد ز میمنت بیشک نوید

Kimin parmağının tırnağı beyaz ise, bu şüphesiz onun kutlu olduğuna işarettir.

ناخن معیوب باشد ناپسند * زانکه از اخلاق او یابی گزند

Tırnakları kusurlu veya çirkin olanın ahlakından zarar görebilirsin.

در قیافت کف

Kıyâfet (İlminde) Avuç

نرمی کف دان نشان عاقلی * حکم ضدش هم بدان عاقلی

Yumuşak avucun kişinin akıllılığının alameti olduğunu bil, eğer akıl sahibiyisen tersinin ne demek olduğunu bilirsin.

کف چو پهنی باشدش میجو عطا * کز جوانمردی دلیلست و سخا

Avucunun içi geniş olan kimseden ihsan ara, çünkü bu onun yiğit ve cömert olduğuna işarettir.

[9اب] حکم یکی بر خلاف این بود * حکمها کن از نیک و بد

İyilikle hüküm vermen için hükümlerin iyisini ve kötüsünü birbirinden ayırman gerekir.

در قیافت این قدر وافی بود * زانکه در حکم این قدر کافی بود

Kıyâfet (ilmi) konusunda bu kadarı kâfidir, çünkü hüküm vermek için bu kadarı yeterlidir.

حکم کف دان که دلیل خطها * در فراست فن او باشد جدا

Avuçtaki çizgileri hüküm vermede delil bil, ancak kıyâfet (ilminde) o apayrı bir tecrübedir.

دست گیری گر کند لطف شهیم * علم کف را نیز ترتیبی دهم

Eğer şahımın lütfu elimden tutursa, İlm-i Kef'i (avuç ilmi) de tertib edebilirim.

رمه یکفی لنا فی الاختتام * ان للسلطان ندعو و السلام

Bu hatîme kısmında sultana dua etmemiz bizim için kâfidir.

İdris'in sabahtan akşama kadarki işi haşmetli alem şahı için dua etmektir.

SONUÇ

Kültürlere göre farklı kabulleri ifade eden kıyâfet ilmi, çok eski uygarlıklardan beri önemsenmiştir. Kıyâfetnâmelerde insanın dış görünüşü temel alınarak, kişiliği ve ahlakı hakkında hükümler verilmiştir. İdris, kıyâfetnâmesinde insanların yüz, alın, kaş, göz, burun, ağız, dudak, diş, çene, sakal, surat, şakak, kulak, çehre, boy, ses, ten, boyun, göğüs, karın, sırt, omuz, el, parmak, avuç vb. uzuvlarına ve dış görünüşlerine bakıp onların ahlak ve karakter yapıları hakkında hükümler ortaya koymuş, yani zâhirden bâtını tespit ve tahmine çalışmıştır. İdris'in kıyâfetnâmesi 31 bölüm ve 213 beyitten meydana gelmiş ve mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Eserdeki hükümler verilirken hadislerden yararlanılmamış, bir ayetten doğrudan istifade edilmiş ve bazı ayetlerin manasına göndermede bulunulmuştur. Bütün organların insanın ahlak ve davranışına delil olduğuna inanan müellifin eserinde, en detaylı ele alınan organ gözdür. Gözün rengine göre açıklamalar yapılmıştır. Sultan Yaküb'un kıyâfet ilmine ilgi göstermesi neticesinde İdris, bu eseri yazmış ve ona ithaf etmiştir. İdris, Sultan Yaküb'u kâmil ahlaklı, fazilet ve ihsan sahibi, saltanat hanedanının nuru, Mustafa ahlaklı, Peygamber sıfatlı, Allah'ın gölgesi, lütuf ve cömertlik madeni, kıyâfet ilminin hekîmi, ferasetli önder, bilgili, zeki, ileri görüşlü, talihli, adaletli, himmet sahibi ve cömertlik deryası bilmiştir. Kolay ezberlenmesi için manzum yazılan eserde kıyâfet ilminin önderi İmâm Şâfi'den bahsedilmiş ve Eflatun'un adı yâd edilmiştir. Müellife göre kıyâfet ilmi, kişiye ilâhî ilham ile yahut keşif ve kerametle bahşedilir yahut sezgi yoluyla kendisine malum olur. Sultan Yaküb'un bu türden bir eserin yazılmasını emretmesi bu ilme değer verdiğinin göstergesidir. Eserini *İnsânnâme* adıyla da yâd eden İdris, kâyifa iki şeyin gerekli olduğunu ifade etmiştir: Bunlardan ilki bedendeki uzuvlara özellikle de boyunun yukarısındakilere ihtiyat ile nazar etmek, ikincisi iyi ve kötü hasletleri toplayıp onları akıl süzgecinden geçirmektir. İçten ve akıcı bir üsluba sahip olan bu mesnevide girift anlamlar ve uzun tamlamalar yoktur. Eser, Farsça'daki diğer kıyâfetnâmelerden daha anlaşılır niteliktedir. Şairin nazım tekniği ve ifade gücü oldukça başarılıdır.

KAYNAKÇA

AKKUŞ, Metin (2006). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar*, Ankara: Fenomen Yayınları.

- BAŞARAN, Orhan (2006). *İdrîs-i Bitlisî'nin Heşt Behişt'inin Hatîmesi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- BAYRAKTAR, Mehmet (2006). *Kutlu Müderris İdrîs-i Bitlisî*, İstanbul. Biyografi Net.
- CANIM, Rıdvan (2010). *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Ali (2004). *Kıyâfetnâmeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dânişnâme (1381). "Çehreşinâsi" *Ferhengnâme-i Edebî-i Fârsî: Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî, Istilâhât, Mûzû'ât ve Mezâmîn-i Edeb-i Farsî*, C.2, Nşr. Hasan Enûşe, Tahran: Vizâret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî.
- DEĞİRMENÇAY, Veyis (2013). *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum: Atatürk Ü. Yayınları.
- DİREKÇİ, Bekir; DUYAR, Hidayet (2017). *Kıyâfetnâme Nümüne-i Enverî*, Konya: Palet Yayınları.
- GENÇ, Vural (2018). "An Unknown Epistle of Idrîs-i Bidlisî: Risâla dar 'İlm-i Qiyâfat", *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt: 51, Sayı: 51, s.s. 391- 418.
- İdrîs-i Bitlisî, *Kıyâfetnâme*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, FY 267.
- KIRLANGIÇ, Hicabi (2001). *İdrîs-i Bitlisî Selim Şahnâme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- MENGİ, Mine (2002). "Kıyâfetnâme", *DİA*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, s.s. 513-514.
- PALA, İskender (1998). *Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- SERDAR, M. Törehan (2008). *Mevlânâ Hakîmüddîn İdrîs-i Bitlisî*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sübhânî, Tefik; Aksu, Hikmet (1374). *Fihrist-i Nüşehâ-i Hatî-i Fârsî-i Kitâbhâne- Dânişgâh-i İstanbul*, Tahran: Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsânî ve Mutâla'ât-i Ferhengî.

İdrîs, Kıyâfetnâme, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, FY 267, vr. 1b-2a.

